

norden

Nordiska ministerrådet
Hav- och luftgruppen

För bättre havs- och luftmiljö i Norden

Syftet med det nordiska miljösamarbetet är att det skall

- bidra till att bevara och förbättra miljö kvalitet och livskvalitet i Norden samt påverka det regionala och internationella samarbetet
- bidra till att genomföra den nordiska strategin för hållbar utveckling
- bygga på principen om nordisk nytta och ha sin utgångspunkt i högsta tillämplade ambitionsnivå
- inriktas på att nå internationell genomslagskraft för nordisk natur- och miljöpolitik, särskilt i förhållande till EU.

Det nordiska miljösamarbetet sker inom ramen för

- det nordiska miljöhandlingsprogrammet,
- den tvärssektoriellt förankrade strategin för hållbar utveckling i Norden och dess närområden.

Det nordiska miljöhandlingsprogrammet utarbetas för en fyraårsperiod i taget (nu för perioden 2005–2008). Syftet med programmet är att ange prioriteringarna för det nordiska natur- och miljösamarbetet. Tanken är att de nordiska länderna med hjälp av miljöhandlingsprogrammet skall stärka och förverkliga den miljödimension och tvärssektoriella ansats som finns i strategin. Med hjälp av programmet skall man också kunna uppfylla de förpliktelser som man enligt strategin har åtagit sig.

Det nordiska närområdessamarbetet omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige och de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland, samt Estland, Lettland, Litauen, Nordvästra Ryssland och Arktisområdet. Syftet är bl.a. att medverka till en hållbar utveckling i hela den nordliga delen av Europa.

Det finns fem permanenta nordiska arbetsgrupper, som har en central roll i det miljöpolitiska arbetet inom ramen för Nordiska Ministerrådet.

Grupperna arbetar med områdena

- hav och luft
- kemikalier
- miljöövervakning och data
- natur, friluftsliv och kulturmiljö
- produkter och avfall.

Två nordiska arbetsgrupper för luftföroreningsfrågor respektive havsmiljöfrågor slogs samman 1993 och blev en gemensam grupp: Hav- och luftgruppen. Gruppen utarbetar underlag för gemensamt nordiskt agerande i det internationella hav- och luftmiljöarbetet. Exempel på detta är hur de nordiska länderna arbetar för att genomföra viktiga internationella luft- och havskonventioner, arbetar med miljöfrågor inom EU samt samarbetar med grannländerna inom de nordiska närområdena.

Hav- och luftgruppen arbetar också för att skapa ett gemensamt kunskapsunderlag om havs- och luftföroreningar i de nordiska länderna och deras närområden. Nordiska Ministerrådet ger gruppen en ekonomisk ram, som skall omsättas i projekt för att understödja och främja det nordiska samarbetet om havs- och luftfrågor. Arbetet skall också bidra till att målen för det nordiska miljöhandlingsprogrammet uppnås och till att strategin för hållbar utveckling genomförs.

I miljöhandlingsprogrammet formuleras de riktlinjer som Hav- och luftgruppen skall arbeta efter. För hav- och luftfrågor finns ett antal övergripande mål i miljöhandlingsprogrammet 2005–2008. Hav- och luftgruppen beslutar sedan för varje verksamhetsår vilka områden som skall prioriteras: se gruppens webbplats: www.norden.org/hlg

Det nordiska miljöhandlingsprogrammet 2005–2008

... om havet

Det övergripande målet för det nordiska havsarbetet är att förstärka ekosystemansatsen i förvaltningen av havet. Det är viktigt att säkra ett hållbart nyttjande av havsekosystemets resurser och att bibehålla ekosystemets mångfald, struktur, funktioner, produktivitet och naturliga renhet.

Det nordiska arbetet inriktas på områdena eutrofiering, miljöfarliga ämnen, hållbart nyttjande av havet och dess resurser samt tänkbara effekter av klimatförändringar på havsmiljön. Det nordiska arbetet kompletterar havsmiljöarbetet inom EU och inom de regionala havskommissionerna för Nordostatlanten (OSPAR¹) och Östersjön (HELCOM²).

Havet är en viktig resurs för Norden och närområdena och det är en nordisk prioritet att skydda havet från verksamheter och ämnen som skadar havens miljö och funktion. I havsområden med

1 OSPAR: Commission of the Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic

2 HELCOM: Baltic Marine Environment Protection Commission (Helsinki Commission)

eutrofieringsproblem skall tillförseln av närsalter ligga under sådana halter som kan leda till långsiktig påverkan. Den ekologiska balansen i haven skall återställas. Tillförseln av farliga ämnen till de nordiska havsområdena skall inom loppet av en generation reduceras. Halterna av farliga ämnen skall för ämnen som förekommer naturligt inte överskrida bakgrundnivåerna för dessa naturliga ämnen och för ämnen producerade av människan minskas till nästan nollnivå. Påverkan av fiske, främmande arter, oljeutsläpp, sjöfart, utvinning av råvaror samt klimatförändringar skall reduceras så att haven och deras resurser kan nyttjas långsiktigt.

... om luften

Det övergripande målet för det nordiska luftarbetet är att luften i Norden inte får innehålla så höga halter av föroreningar att det leder till skada på människors hälsa eller på miljön.

Det nordiska arbetet inriktas på att de nordiska länderna själva skall uppnå de utsläppsmål som satts i internationella avtal. Likaså skall de nordiska länderna i revideringen av Göteborgsprotokollet till LRTAP-konventionen³ samt EU:s direktiv om nationella gränser för utsläpp av luftföroreningar (NEC⁴) och de kommande direktiven om partiklar respektive marknära ozon (inom ramen för CAFE-programmet⁵) komma med nordiska initiativ om instrument och åtgärder. Arbetet med gränsöverskridande, luftburna partiklar har, genom kopplingen till människors hälsa, fått allt högre prioritet i det internationella luftarbetet i Norden, inom EU och inom LRTAP. I arbetet med luftföroreningar skall det utvecklas nordiska strategier som en del av en samlad europeisk strategi. De nordiska länderna skall arbeta för effektiv användning av styrmedel och arbeta målinriktat med kostnads-effektiva åtgärder för att minska utsläppen av luftförorenande ämnen.

3 LRTAP: Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution

4 NEC: National Emission Ceilings

5 CAFE: Clean Air for Europe (tematisk strategi som skall leda fram till en långsiktig strategi för att bekämpa luftföroreningar och skydda hälsa och miljö)

Havet

Hav- och luftgruppens arbete har redan fortlöpande givit ny kunskap, som använts av de nordiska länderna nationellt och som underlag för arbetet i de regionala konventionerna för Östersjön och Nordostatlanten. Detta gäller särskilt arbetet med strategier för att minska eutrofieringen i de nordiska havsområdena och för att fastställa ekologiska kvalitetsmål inom ramen för de olika regionala havsmiljökonventionerna.

Eutrofiering i havet. Hav- och luftgruppen arbetar för att göra det möjligt att fastställa kritiska belastningsgränser för närsalter för Nordens kust- och havsområden. Resultaten av detta förmedlas till relevanta internationella fora.

EU:s Ramdirektiv för vatten bygger på principen om avrinningsområden som grund för förvaltning av vattenresurser, vilket ger en koppling mellan färskvatten (sjöar, vattendrag, grundvatten) och hav. Hav- och luftgruppen arbetar med utveckling av metoder och verktyg för det nordiska arbetet att genomföra direktivet. Utvecklingen av modellsystem som stöd för arbetet med åtgärder mot eutrofiering har avancerat. Modellerna kan relativt väl beskriva de nordiska havsområdenas fysik. Det fortsatta utvecklingsarbetet är inriktat mot utbytet mellan kust och öppet hav och gränsöverskridande transporter av näringsämnen. Målsättningen är att till de hydrodynamiska modellerna även koppla modellsystem som omfattar tillförseln från olika typer av källor, regioner och sektorer.

Hav- och luftgruppen arbetar också med projekt om referenstillstånd (opåverkade förhållanden) och klassificering av kvaliteten (ekologisk och kemisk status enligt direktivet) på nordiska kustvatten. Det behövs ett samlat kunnande om vad som är referenstillstånd i olika havsområden samt

klassificering av områdenas miljö- och naturkvalitet. Hav- och luftgruppen arbetar med att fastställa samband mellan tillförsel till och koncentrationer av ämnen i havet, samband mellan olika koncentrationer och biologiska effekter, samt frågan om hur näringsämnen omsätts i havsekosystem.

Miljögifter. Det behövs verktyg för att avgöra vad som utmärker ett havsområde som är opåverkat av miljögifter. Verktyg krävs också för att göra klassificeringssystem anpassade till nordiska förhållanden för att kunna fastställa sådana referens-tillstånd, bl.a. för att veta vilken kvalitet (kemisk status) ett kustvatten har. Miljögiftssituationen i de västra delarna av Norden, inklusive i Arktis, behöver kartläggas. Hav- och luftgruppen arbetar med underlag för skydd av den arktiska miljön, särskilt mot förorening av persistenta organiska ämnen (POPs⁶) och vissa metaller, speciellt kvicksilver och kadmium.

Hav- och luftgruppen arbetar även med anti-foulingmedel och miljöeffekter. En riskvärdering görs av hur t.ex. tennorganiska ämnen som TBT (tributyltenn) tas upp av levande organismer (biotillgängligheten) samt hur substanserna ansamlas i marina sediment. Gruppen fortsätter också att kartlägga kort- och långsiktiga miljöeffekter av oljeutsläpp i havet.

Luften

Hav- och luftgruppens vetenskapliga underlagsarbete har i flera fall gjort det möjligt att lägga fram en gemensam nordisk strategi inför internationella luftföroreningsförhandlingar. På 1980-talet lanserade nordiska forskare begreppet ”kritisk belastning” (critical load) som ett mått på hur mycket en miljö tål innan det uppstår skador. 1988 beslutade

6 POPs: Persistent organic pollutants

länderna i Europa att använda detta som utgångspunkt i arbetet inom LRTAP. Begreppet har vidare utvecklats, bl.a. genom arbete inom Hav- och luftgruppen.

Gruppen arbetar också med ”kritiska haltnivåer” (critical levels) för att skydda material och växtlighet från direkt påverkan av olika luftföroreningar. 1992 presenterade nordiska forskare ett utkast till ett kombinerat LRTAP-protokoll för svaveldioxid, kväveoxider, ammoniak och flyktiga organiska ämnen (VOCs⁷) och miljöeffekterna försurning, eutrofiering och förhöjda halter av marknära ozon. På basis av detta utkast finns i dag finns konventionens Göteborgsprotokoll, som sätter nationella utsläppstak. Fördelningen av åtaganden mellan länderna har beräknats för att nå största möjliga miljövinst till lägsta samlade kostnad.

Hav- och luftgruppen arbetar med beslutsunderlag för nordiska initiativ i revideringen av protokollet och NEC-direktivet. Hav- och luftgruppen skall främja ett samarbete för den arktiska miljöskyddsstrategin⁸ om problemet med POPs och kvicksilver i Arktis. Detta är en del av arbetet med en handlingsplan för en nordisk insats i Arktis, särskilt för frågor om klimat, miljö och hälsa.

Regionala modeller ger viktiga samband. Hav- och luftgruppen arbetar med att utveckla och testa modeller som beskriver samband mellan utsläpp av luftföroreningar i ett område och nedfall av svavel- och kväveföreningar i ett annat. Modellerna visar också hur marknära ozon bildas och sprids regionalt. Gruppen arbetar med utveckling av metoder för att mäta hur svavel- och kväveför-

7 VOCs: Volatile organic compounds

8 AEPS: Arctic Environmental Protection Strategy

eningar, tungmetaller, POPs och VOCs sprids och faller ned regionalt samt hur marknära ozon bildas.

Luftburna partiklar. En överraskande stor del av partikelhalten i tätortsluft bestäms av partikelinnehållet i långdistanstransporterad luft. Det behövs mer kunskap om varifrån (vilka utsläppskällor) stora och små partiklar kommer ut i luften. Hav- och luftgruppen arbetar med nordiska förslag om hur luftföroreningarna i tätorter skall kunna reduceras med fokus på sambanden mellan miljö och hälsa. Gruppen arbetar med att stärka den europeiska övervakningsmodellen EMEP⁹ för studier av långdistanstransport av partiklar. En strategi behövs för mätning av partikelhalter i luft och för att beräkna kostnader för att reducera utsläpp. Kunskap om partikelhalter i luften behövs även till arbetet med RAINS-modellen¹⁰ och till EU-modeller, t.ex. om partikelutsläpp från trafiken i Norden. Kostnads-/nyttoanalyser med RAINS inom CAFE-programmet är en del av arbetet.

Mer kunskap för internationella avtal. Hav- och luftgruppen verkar för ökad kunskap för att kunna genomföra och vidareutveckla Göteborgsprotokollet, NEC-direktivet och övriga direktiv om luftkvalitet. RAINS-modellen kanske kan användas för arbetet att revidera direktiven och protokollet. En fråga är också hur man, som en del av internationella förhandlingar, skall kunna få bättre utsläppsberäkningar för länderna, bl.a. för att utveckla och genomföra EMEP:s nya övervakningsstrategi.

9 EMEP: Co-operative Programme for Monitoring and Evaluation of the Long-Range Transmission of Air Pollutants in Europe (ett europeiskt övervakningsprogram inom ramen för LRTAP)

10 RAINS: Regional Acidification Information and Simulation (datormodell för att beräkna kostnadseffektiva åtgärdsstrategier i olika scenarier)

Som en del av det gemensamma arbetet för natur, miljö och hållbar utveckling har Nordiska Ministerrådet gemensamma nordiska arbetsgrupper för olika frågor. Hav- och luftgruppen arbetar med frågor om gränsöverskridande föroreningar till hav och luft, liksom med frågor om hållbar utveckling och hållbart nyttjande.

Hav- och luftgruppen: www.norden.org/hlg

Nordiska Ministerrådets natur- och miljöarbete:
Samarbetsområde Miljö: www.norden.org/miljoe/sk/index.asp

norden

Nordiska ministerrådet
Store Strandstræde 18
DK-1255 Köpenhamn K